

A veszélyes áru balesetknél beavatkozók kiképzésének elvei

Ahhoz, hogy tudatosan megtervezett és ennek alapján végrehajtott folyamattá válhasson ez a nagyon sok gyakorlati elemet magában foglaló pedagógiai munka, tisztáznunk kell elméleti háttérét, általános törvényszerűségeit.

Pszichológiai, információelméleti alapok

Egy adott kiképzési folyamat egységes rendszernek tekinthető, amely értelmi, érzelmi és mozgásos elemekből tevődik össze. Másféle megközelítésben olyan, egyfajta kibernetikai folyamat, amelyben jelzés (információ) és reakció (vezérlés) kapcsolat jön létre. A központi idegrendszerben megy végbe az információk értékelése és a válasz eldöntése, vagyis a vezérlés. Az erre jutó reakcióidő tartama függ a lehetséges válaszok számától. A válaszok számának növekedésével arányosan nő a reakcióidő.

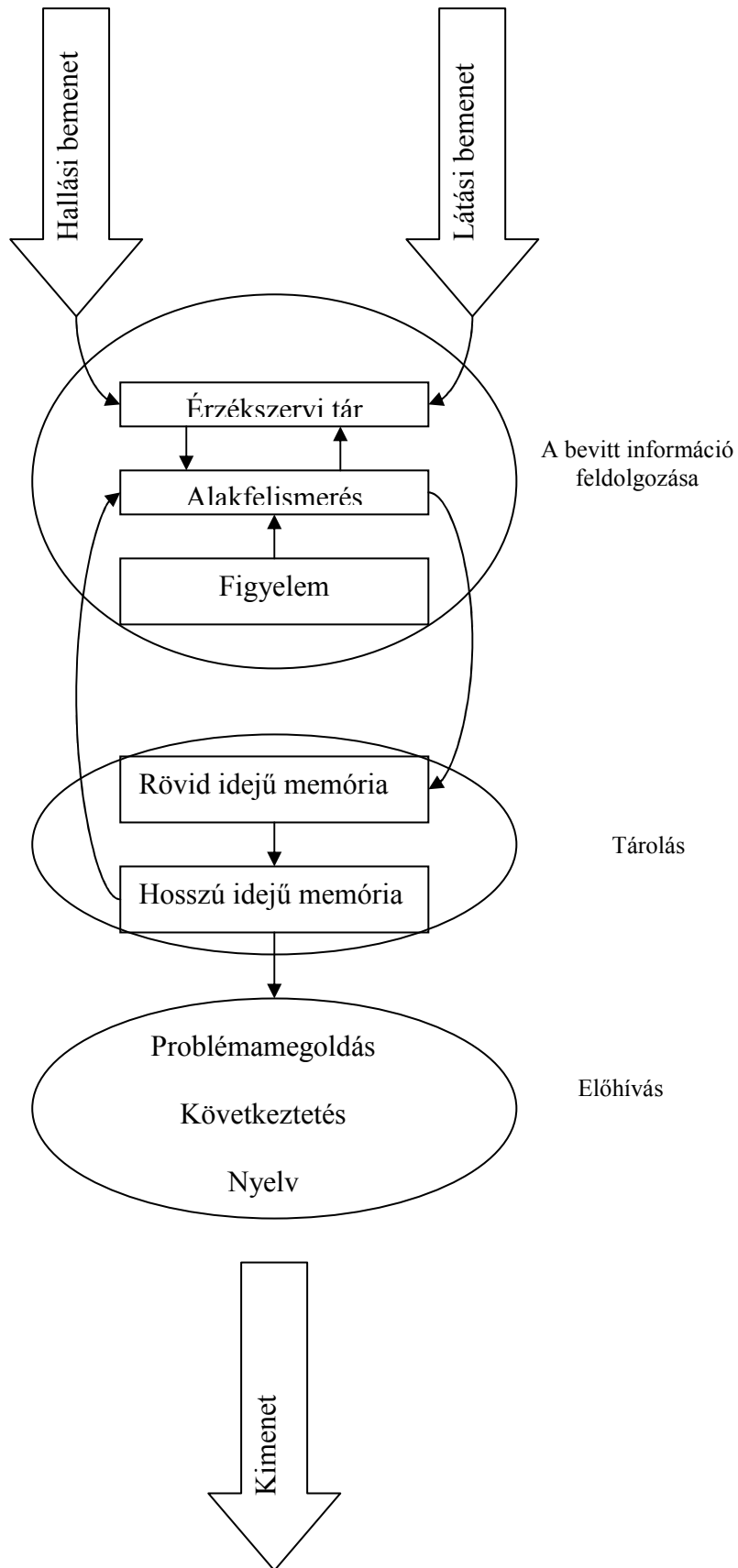
Az információfeldolgozás alapja a memória. Az emlékezés három fő szakasza: a kódolás (elhelyezés a memóriában), a tárolás (megőrzés a memóriában), az előhívás (visszanyerés a memóriából). Az emberi információ-feldolgozó rendszer modellje az *1. számú ábrán* látható.

Hasonlósági illesztés, amikor megadott konkrét jellemzők alapján keresi ki a személy memóriájából azt az egyetlen tételt, amely adott jellemzőknek megfelel.

Gyakoribbra tevés, amikor az ember egy konkrét jellemzővel bíró összes tételt kikeresi memóriájából és hajlamos annak javára dönteni, amellyel korábban gyakrabban találkozott.

Mindkét heurisztika igen nagy szerepet játszik olyan döntési helyzetekben, ahol a döntéshozó kárszínhely-parancsnok nem rendelkezik minden szükséges információval, de mégis arra kényszerül, hogy tippeljen. Ha adott esetben ez nem válik be, akkor a veszélyhelyzet eszkalálódhat.

A problémamegoldás során a problémát általában egyszerűbben kezelhető részproblémákra bontjuk, illetve vezetjük vissza. A problémamegoldás alapja az a mentális modell, ami nem más, mint a valóság egy darabjának visszatükröződése az ember pszichikumában. A modell kognitív sémákból és azok kapcsolataiból épül fel és így része a hosszú távú memóriának. A tapasztalatszerzés és tanulás során fokozatosan felépül, tökéletesedik, valóság-hűsége javul. A nagyobb valóság-hűségű modell alapján ugyanakkor nagyobb valóság-hűséggel oldhatjuk meg az adott területen felmerülő problémákat. A kreatív problémamegoldás jellemzője, hogy nagymértékben újszerű és eredményes.

1. számú ábra. Az emberi információ feldolgozó rendszer modellje (forrás: Klein Sándor:

Munkapszichológia, Budapest, 1998)

A tevékenység szabályozásának szintjei

Hatékony beavatkozás nem képzelhető el pontosan rögzített beavatkozási stratégia és taktika nélkül. A stratégia feltételezi egy olyan alapterv meglétét, amely az adott szituáció leghatékonyabb kezelésével foglalkozik. Ennek a tervnek kell tartalmaznia a legfőbb célkitűzéseket és a megvalósítás rangsorát. A stratégiában kifejeződő döntéseknek helyzetértékelésen, a kockázati potenciál megítélésén, továbbá a rendelkezésre álló források számbavételén kell alapulnia.

A taktika a beavatkozó művelet olyan aktuális módszere, amelyet egyének vagy csoportok valósítanak meg a bevetés-irányító által közvetített stratégiai célok elérése érdekében.

Tehát, ha a kiképzés bemeneti oldalán vizsgáljuk a feltételeket megállapítható, hogy a hatékonyság alapfeltétele a végrehajtandó feladatok rendszerbe foglalása, a feladatok tudományos igényvel elkészített algoritmizálása.

További előnye a rutin és szabályok és algoritmusok alapján történő cselekvéseknek, hogy bizonyos mértékben tehermentesíti a tudatot, ami által kisebb lesz a hibázás valószínűsége.

Baleseti modell

Ezek után kövessük végig, hogy milyen módon valósulhat meg a *szabályokon alapuló* tevékenység folyamata, a kívánt cél elérése érdekében.

Egy közúti veszélyes áru szállítási baleset helyszínén szabályos jelzettel ellátott tartányos tehergépjármű az oldalára borulva az út menti árokban fekszik. A helyszínre érkező kárszínhely-parancsnok közvetlen fizikai ingerek útján érzékeli mindazt, ami a normális, helyzettől való eltérést, illetve a közvetlen veszélyt okozza. Ez a fizikai inger együttes vagy másképpen fogalmazva jel (káreseti lapon szereplő adat, a felborult jármű és kapcsolódó események látványa, stb. lehet) indítja el válaszcselekedeteit. Ha feltételezzük, hogy az érzékeltek feldolgozásához a szabályokon alapuló szintet alkalmazza, akkor a jelzéshez kapcsolódó ellenintézkedéseket a tudatában tárolt szabályok alapján indítja el. Ezeket a szabályokat elvileg kaphatja készen, például a Tűzoltási és Műszaki Mentési Szabályzat egy fejezetének formájában, vagy elméleti és gyakorlati kiképzésből, esetleg korábbi tapasztalatai alapján.

Mivel viszonylag kevés ilyen baleset fordul elő, így a kárszínhely-parancsnoknak nagy valószínűséggel nincs módjában éles helyzeteken keresztül olyan gyakorlatra szert tenni, amiből megfelelő belső szabályok alakulhatnak ki ilyen szituációk kezelésére.

A következő lehetőség, hogy az említett baleseti scenárióra adekvát módon alkalmazható kidolgozott, konkrét feladatokat leíró, részletes beavatkozási „*protokoll*” rögzült az adott kárszínhely parancsnok hosszú idejű emlékezetben és azt gyakorlat formájában megerősítette. Vizsgáljuk meg, hogy ehhez milyen típusú szabályok állnak rendelkezésre jelenleg például Ausztriában és hazánkban.

Mi van Ausztriában?

Vegyük először az osztrák beavatkozás taktikai alapszabályokat erre a helyzetre.

Az elsődlegesen kiérkező egység parancsnokának az alábbi szabályokat kell alkalmaznia:

1., A veszély felismerése illetve felderítése, eközben vegye figyelembe a következőket:

- saját érzékszervi tapasztalatokat (füst, láng, gáz-gőz felhő színe, szaga, áramlási jellemzői stb.

- a járművön elhelyezett jelzeteket (bárcákat, narancssárga táblát)

- a szállított anyag veszélyességi adatlapját

- a jármű fuvarokmányait

- mindaddig míg azonosításához szükséges információ hiányzik a lehető legnagyobb veszélyt kell feltételezni.

2., A baleset közvetlen környezetének lezárása, eközben vegye figyelembe a következőket:

- legalább 30-60 méterre legyen a baleseti helyszíntől a kordon

- gázok és robbanóképes anyagok esetében több 100 méterre legyen a kordon

- szélirányt és lejtősséget

3., Életmentés végrehajtása, ha a baleset következtében megsérült valaki

4., Speciális, az ilyen típusú baleset elhárítására felkészült erők riasztása, ha felkészültsége (erő, eszköz, kiképzettség) ehhez nem elegendő.

Mi van nálunk?

Az elsődlegesen beavatkozók számára hazánkban nincs kidolgozva erre a káresetfajtára beavatkozási feladatokat rögzítő *protokoll*. A már hivatkozott Tűzoltási és Műszaki Mentési Szabályzat *Tűzoltás veszélyes anyag jelenlétében* c. fejezet több mint 50 pontjából és alpontjából kell kiválogatni a kárszínhely parancsnoknak az ilyen káreset beavatkozásánál alkalmazandó elsődleges szabályokat például a következőket:

- *A helyszín közvetlen megközelítése lehetőleg a széllel megegyező irányból történjen.*
- *Az elsőnek kiérkező tűzoltó járművek a veszély jellegének, mértékének ismerete nélkül a helyszínt 100 méteren belül lehetőleg ne közelítsék meg.*

- *A felderítést minden esetben, megfelelő védőfelszerelésben, különösen nagy körültekintéssel, legalább 2 fő végezze.*
- *Ismeretlen veszélyes anyagok jelenléte, vagy jelenlétük feltételezhetősége esetén teljes test- és légzésvédelmet rendeljen el, továbbá ellenőriztesse a védőfelszerelések működőképességét*
- *A veszélyes anyag által szennyezett, veszélyeztetett területen lévő személyek mentését a veszélyes anyag tulajdonságainak, és a veszélyes anyag terjedési irányának figyelembevételével kell végrehajtani*
- *Az alkalmazandó taktika - a szükséges erők, eszközök, védőfelszerelések meghatározása, az oltó-, közömbösítő anyagok megválasztása, a veszély(ek) elhárítása érdekében az intézkedések - a szakemberek véleményének figyelembevételével, a rendelkezésre álló ismeretek felhasználásával történjen.*
- *A veszélyes terület megközelítése csak a szükséges védelem biztosításával, szakember által javasolt védőfelszereléssel, a tűzoltás vezető engedélyével történhet meg. Illetéktelen személyek bejutását meg kell akadályozni.*

Ennek alapján megállapítható, hogy a magyar tűzoltó szakembernek nem állnak készen az alkalmazandó szabályok ezért máris döntési helyzetbe kényszerül azáltal, hogy el kell végeznie az esetre alkalmazható szabályok gondolati szelekcióját, és a cselekvési rangsort. Majd a cél elérése érdekében újabb tervet kell kidolgozni mindenek előtt a veszély azonosítás módjára, a veszélykörzet határaitra vonatkozóan, mivel az azt segítő információforrások nincsenek megemlítve a szabályozásban.

A különbségek

Az elődlegetesen beavatkozó osztrák kárszínhely parancsnoknak ugyanakkor „csupán” a szabályok felidézését kell elvégeznie, és alkalmazni a tényleges helyzetre a végrehajtandó feladatok kiválasztása, sorrendiségének meghatározása ebben a pillanatban nem az ő döntési és cselekvési kompetenciája. Természetesen ebben az esetben is előfordulhat, hogy nem rendelkezik előre rögzített megfelelő szabályozással, vagy az előre rögzített szabályok alapján nem állnak rendelkezésre a feladat megoldásához szükséges reagálási készségek. A cselekvés szabályozása ezért magasabb szintre, a *tudáson alapuló* szintre helyeződik át.

Problémamegoldó gondolkodás

Ezen a legfelső problémamegoldó szinten tehát először a szimbólum azonosítása történik meg, majd a fölé rendelt cél. Példákban a szimbólumot a felborult tartányos jármű jelenti. Az

elérendő, vagy másképpen kifejezve a fölérendelt cél: a veszélyeztetés megszüntetése és a káresemény felszámolása. A cél megvalósítása érdekében olyan új megoldásokat kell találni, amihez rendelkezésre állnak ismert eljárások illetve szabályok. Ennek azonban előfeltétele a tevékenység tárgyának alapos ismerete, annak átfogó tudása. Csak egy elegendően valóság-hű mentális modell teszi ugyanis lehetővé olyan új végrehajtási terv kidolgozását, amely reális esélyt ad a sikernek. Az információfeldolgozás törvényszerűségei közül ez esetben a magasabb szintű működések, vagyis a következtetés és a problémamegoldás a legfontosabbak. A következtetés során bizonyos kiindulási helyzetből, bizonyos szabályok alkalmazásával érvényes megállapításokhoz jutunk el. Ezek a szabályok lehetnek induktív vagy deduktív logikai eljárások, de lehetnek tapasztalati eljárások és heurisztikák is.

A példaként felvázolt esetben az elérendő cél megvalósításához alapos ismerettel kell rendelkezni az adott veszélyes anyag fizikai, kémia, toxikus, környezetszennyező stb. tulajdonságairól, a jármű és a tartány konstrukciós sajátosságairól.

Belátható tehát, hogy mennél bonyolultabb a cél megvalósítása érdekében megoldandó feladat annál nehezebb ennek megfelelni.

A tudáson alapuló tevékenységet az jellemzi, hogy a fölé rendelt célok által megkívánt cselekedet végrehajtása érdekében megtervezi a feladatmegoldás részletes programját. Ez történhet oly módon, hogy visszavezeti ismert szabályokra, amelyekhez rendelkezésre állnak a megfelelő cselekvési sorok, vagy úgy, hogy magukat a szabályokat is megalkotja.

Összegezve

A hatékony kiképzés egyik alapfeltétele a végrehajtandó feladatok rendszerbe foglalása, a feladatok tudományos igényű elkészített algoritmizálása.

Ahhoz, hogy e viszonylag ritkán előforduló káresemények felszámolása során teendő intézkedések algoritmizálhatók, illetve protokollszerűen megjeleníthetők legyenek a káreseményekre vonatkozó információt egy előre kidolgozott rendszer szerint javasolt összegyűjteni, feldolgozni, a tanulságok kikristályosítása érdekében érdemes vitára bocsátani.

Az ennek nyomán megszülető konklúziót pedig, szabályozás formájában lehet kiadni.

Lázár Gábor tű. őrnagy

Rendőrtiszti Főiskola, Katasztrófavédelmi Tanszék, Budapest 2006